

Παιχνίδια Φιλαναγνωσίας στην Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση

Γιώργος Δορμπαράκης

Ιδιωτικό Δημοτικό Σχολείο «Δελασάλ»

gdorbarakis@saintpaul.gr

Σταματίνα Πριμικήρη

Ιδιωτικό Δημοτικό Σχολείο «Δελασάλ»

mprimikyri@saintpaul.gr

Περίληψη

Σκοπός της παρούσας εργασίας είναι η παρουσίαση φιλαναγνωστικών δράσεων που συνδέουν το παιχνίδι με την τέχνη της λογοτεχνίας και έχουν ως σκοπό τη δημιουργία φιλαναγνωστικών συναισθημάτων σε μαθητές της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης. Τα προγράμματα φιλαναγνωσίας που εντάσσονται στη σχολική ζωή έχουν πάντοτε ως αφετηρία, έναυσμα και σημείο αναφοράς το λογοτεχνικό βιβλίο. Σκοπός των προγραμμάτων είναι να δημιουργήσουν φιλαναγνωστικά αισθήματα στους νέους αναγνώστες, να δημιουργήσουν ισχυρούς δεσμούς με τη λογοτεχνία και να προβάλλουν στάσεις ζωής. Τα φιλαναγνωστικά προγράμματα οργανώνονται από τον δάσκαλο με κέντρο το λογοτεχνικό βιβλίο το οποίο επιλέγεται από κοινού από τους μαθητές και τον δάσκαλο και χωρίζονται σε δράσεις και δραστηριότητες, με συγκεκριμένο χρονικό πλαίσιο, συγκεκριμένη στοχοθεσία και δεδομένα αναμενόμενα αποτελέσματα, τα οποία εξάγονται και αξιοποιούνται δημιουργικά – κριτικά. Οι δραστηριότητες που έχουν ως σκοπό την προαγωγή της φιλαναγνωσίας χωρίζονται σε τρεις ενότητες. Αρχικά, οι δραστηριότητες που υλοποιούνται πριν την ανάγνωση του λογοτεχνικού βιβλίου και έχουν σκοπό να εισαγάγουν ομαλά τους μαθητές στη θεματική του βιβλίου, να εξάψουν την περιέργεια, να προκαλέσουν το ενδιαφέρον και να δημιουργήσουν προσμονή για την ανάγνωση του βιβλίου. Εν συνεχεία, οι δραστηριότητες που υλοποιούνται κατά τη διάρκεια της ανάγνωσης και έχουν ως σκοπό να παρακινήσουν τους μαθητές να συνεχίσουν την ανάγνωση, να δημιουργήσουν προσδοκίες σχετικά με την πορεία ή την ολοκλήρωση της πλοκής του λογοτεχνικού βιβλίου και να υποδαυλίσουν το ενδιαφέρον που ίσως έχει μειωθεί. Τέλος, οι δραστηριότητες που υλοποιούνται μετά το τέλος της ανάγνωσης όλου του λογοτεχνικού έργου και έχουν ως σκοπό να συνοψίσουν, να επεκτείνουν, να ολοκληρώσουν τα νοήματα, να προκαλέσουν φιλαναγνωστικά αισθήματα και τελικά να δημιουργήσουν «παντοτινούς» αναγνώστες.

Λέξεις-κλειδιά: παιχνίδια φιλαναγνωσίας, λογοτεχνία, πρωτοβάθμια εκπαίδευση

1. Εισαγωγή

Η λογοτεχνία είναι συνυφασμένη με την έννοια της απόλαυσης, εφόσον ο αναγνώστης του λογοτεχνικού κειμένου έρχεται σε επαφή με το κείμενο κυρίως για λόγους αισθητικούς και λιγότερο για λόγους πληροφοριακούς (Μαλαφάντης, 2015: 162). Σύμφωνα με τη Rosenblatt (1993: 14) πρέπει να δίνεται έμφαση τόσο στην πληροφοριακή χρήση της ανάγνωσης της λογοτεχνίας όσο και στην αισθητική. Η υποβάθμιση του στοιχείου της απόλαυσης είναι κάτι το οποίο δεν ανταποκρίνεται στην αναπτυξιακή κατάσταση του νέου ανθρώπου, εφόσον ο νέος αναγνώστης διαβάσει κυρίως προκειμένου να ικανοποιήσει έναν εσωτερικό στόχο και να αποκτήσει μια ευχάριστη εμπειρία (Μαλαφάντης, 2015: 163). Οι σύγχρονες θεωρίες της αναπτυξιακής ψυχολογίας συνάδουν στη διαπίστωση ότι ο αναγνώστης στην παιδική ηλικία ταυτίζεται με τους ήρωες των λογοτεχνικών αναγνωσμάτων του και μέσω της ταύτισης αυτής αντλεί ικανοποίηση και τέρψη (Appleyard, 2017).

Η λογοτεχνία, ως μορφή τέχνης, μεταπλάθει την αντικειμενική πραγματικότητα με την αισθητική αξία που της προσδίδει. Προκαλεί έντονα συναισθήματα συγκίνησης, αντανακλά δημιουργικά ολόκληρο τον κόσμο του συγγραφέα και προκαλεί την σύνδεσή του με τον αναγνώστη (Καλογήρου, 1999: 15). Ο ρόλος του δασκάλου στην ενεργοποίηση των συναισθημάτων του μαθητή και στην πρόκληση της ταύτισης και της αισθητικής απόλαυσης είναι πολύ μεγάλος. Ο δάσκαλος δρα ως αναγνωστικό πρότυπο στους μαθητές του προβάλλοντας τους λόγους εκείνους για τους οποίους διαβάζει. Οι λόγοι αυτοί είναι η απόλαυση, η προσωπική ανάπτυξη και ωφέλεια ή η απόδραση από την πραγματικότητα και η βύθιση στον κόσμο της λογοτεχνίας (Μαλαφάντης, 2015: 157). Η ανάγνωση της λογοτεχνίας για λόγους αισθητικούς και η αποσύνδεσή της από χρησιμοθηρικούς σκοπούς κρίνεται αναγκαία (Μαλαφάντης, 2001: 57). Ο δάσκαλος οφείλει να μεριμνά για τη λογοτεχνική και αισθητική καλλιέργεια των μαθητών του φροντίζοντας να έρχονται σε επαφή με υψηλής ποιότητας λογοτεχνία προκειμένου να διαμορφωθούν ολοκληρωμένες προσωπικότητες, έχοντας ως κύριο στόχο του τη δημιουργία κριτικών αναγνωστών και ένθερμων φίλων του καλού λογοτεχνικού αναγνώσματος (Καλογήρου, 1999: 57).

2. Φιλαναγνωσία

Με τον όρο «φιλαναγνωσία» εννοούμε τη θετική στάση που αναπτύσσει ο αναγνώστης με το γραπτό κείμενο και με την ίδια τη διαδικασία της ανάγνωσης. Επιπλέον, η φιλαναγνωσία ως έννοια επεκτείνεται και στην ενεργητική σχέση υποκειμένου (αναγνώστη) με το αντικείμενο (βιβλίο, ανάγνωσμα, κείμενο), με τρόπο δυναμικό και συνεχώς εναλλασσόμενο (Πατέρα & Τσιλιμένη, 2021). Στην εκπαιδευτική πράξη, η φιλαναγνωσία συμπεριλαμβάνει και όλες τις εκπαιδευτικές δράσεις που ενισχύουν, προάγουν και διαμορφώνουν το σχεσιακό δίπολο αναγνώστη – κείμενου, μέσα από την καλλιέργεια δεξιοτήτων, γνώσεων και αισθητικών κριτηρίων (Καρακίτσιος, 2012: 21 – 33).

Ο ιδιαίτερος ρόλος της λογοτεχνίας στην ανάπτυξη των φιλαναγνωστικών τάσεων – στάσεων είναι πολύ σημαντικός λόγω των ειδικών χαρακτηριστικών της. Η λογοτεχνία έχει τη δύναμη να δημιουργεί «ανάγκη» για διάβασμα, δίψα και διάθεση για συνεχή και ενεργητική συμμετοχή στη διαδικασία της ανάγνωσης. Επιπλέον, η λογοτεχνία δύναται να εισάγει τους αναγνώστες στον χώρο της «βιβλιολογικής κουλτούρας» (Καρακίτσιος, 2012: 67). Πιο συγκεκριμένα, η λογοτεχνία για παιδιά (ή αλλιώς, παιδική λογοτεχνία) μπορεί να πάρει πολλές και διαφορετικές μορφές και με αυτόν τον τρόπο να προάγει με μεγαλύτερη ευκολία φιλαναγνωστικές στάσεις στους αναγνώστες. Η παιδική λογοτεχνία περιλαμβάνει όλα τα είδη και τις μορφές αφήγησης και όλα τα είδη γραφής. Ο ρόλος της είναι διττός. Παιδαγωγικός και εκπαιδευτικός ταυτόχρονα, όμως, και ψυχαγωγικός. Τέρπει και διδάσκει (Μαλαφάντης, 2001).

Το λογοτεχνικό κείμενο είναι πολυεπίπεδο και πολυδιάστατο. Μέσω της αφήγησης, αποκαλύπτονται συναισθήματα, διαμορφώνονται χαρακτήρες, παρουσιάζονται ήθη και πάθη, εμφανίζονται σκέψεις και ψυχικές καταστάσεις των ηρώων. Επίσης, μέσω των περιγραφών, καταγράφονται ήχοι, εικόνες, μυρωδιές και χρώματα. Ο εκπαιδευτικός θα βασιστεί πάνω στις εμπειρίες του μαθητή, σεβόμενος τις ιδιαιτερότητες του κάθε αναγνώστη και θα τον ωθήσει σε αλληλεπίδραση με το λογοτεχνικό κείμενο. Στη συνέχεια, το λογοτεχνικό κείμενο τίθεται σε κίνηση και «αλληλεπιδρά» με τον αναγνώστη κατά τρόπο «συναλλακτικό», δημιουργώντας έναν ενεργητικό, λειτουργικό και δυναμικά κριτικό αναγνώστη (Rosenblatt, 1993). Με αυτόν τον τρόπο, ο αναγνώστης γίνεται ένας συνομιλητής με το λογοτεχνικό κείμενο και ένας συνδημιουργός ενός καινούργιου κειμένου το οποίο

αποκτά δυναμική και εξελισσόμενη οντότητα ανάλογα με τον αναγνώστη, τις εμπειρίες του και τη δυναμική του (Κατσίκη -Γκίβαλου, 2013: 36).

Η καλλιέργεια της αγάπης για την ανάγνωση και η δημιουργία κριτικών αναγνωστών πρέπει να είναι μια από τις βασικές επιδιώξεις του εκπαιδευτικού συστήματος. Ο ρόλος του δασκάλου κρίνεται πολύ σημαντικός (Μαλαφάντης, 2015: σσ. 157 – 159), εφόσον είναι εκείνος που πρέπει να βοηθήσει τους μαθητές του στην επιλογή του κατάλληλου βιβλίου - σεβόμενος πάντα τις προτιμήσεις τους, πρέπει να σχεδιάσει και να υλοποιήσει όλες εκείνες τις δράσεις που θα ενεργοποιήσουν και θα θέσουν σε κίνηση όλα εκείνα τα θετικά συναισθήματα απέναντι στη διαδικασία της ανάγνωσης και στα ίδια τα βιβλία.

Ο δάσκαλος, μέσα και έξω από την σχολική αίθουσα δημιουργεί, πραγματικά ή προσομοιωτικά, γεγονότα, στα οποία περισσεύει η ευχαρίστηση και η απόλαυση. Η λογοτεχνία, κατασκευάζοντας αναπαραστάσεις του κόσμου, διαπραγματεύεται ανθρώπινες καταστάσεις και συναισθήματα, εκθέτει τον αναγνώστη σε μια ευρύτητα θεμάτων, συναισθημάτων, πλοκής, χαρακτήρων, σεναρίων, οπτικών γωνιών, κινητοποιεί την αποκλίνουσα στάση του παιδιού (Μαλαφάντης, 2015: 163). Η σχέση του αναγνώστη με το κείμενο είναι σχέση προσωπική.

Ο δάσκαλος γίνεται ο εμψυχωτής ή ο διαμεσολαβητής στη διαδικασία της ανάγνωσης και συνειδητά προάγει τη φιλαναγνωσία, παρέχοντας στους μαθητές στάσεις και τάσεις ζωής, καθώς επίσης και ένα αξιακό ανθρωπιστικό πλαίσιο. Παράλληλα, δημιουργείται μια αγαπητική σχέση ανάμεσα σε αναγνώστη και βιβλίο, η οποία, σταδιακά, μεταπλάθει τον αναγνώστη σε γνώστη του εαυτού αλλά και του κόσμου (Κατσίκη – Γκίβαλου, 2008: 30) και έτσι μπορεί να δηλώνει με παρρησία, όπως ο ήρωας του Κάρολος Μαρία Ντομίνγκες, στο μυθιστόρημα *Το Χάρτινο σπίτι*: «κανείς δεν θέλει να χάσει ένα βιβλίο. Προτιμάμε να χάσουμε ένα δαχτυλίδι, ένα ρολόι ή την ομπρέλα μας παρά ένα βιβλίο που ίσως δεν θα ξαναδιαβάσουμε ποτέ, αλλά στον απόηχο του τίτλου του διατηρείται μια αλλοτινή χαμένη ίσως συγκίνηση¹⁰».

2.1 Παιχνίδια Φιλαναγνωσίας

Τα προγράμματα φιλαναγνωσίας που εντάσσονται στη σχολική ζωή έχουν πάντοτε ως αφετηρία, έναυσμα και σημείο αναφοράς το λογοτεχνικό βιβλίο. Σκοπός των προγραμμάτων είναι να δημιουργήσουν φιλαναγνωστικά αισθήματα στους νέους αναγνώστες, να δημιουργήσουν ισχυρούς δεσμούς με τη λογοτεχνία και να προβάλλουν στάσεις ζωής (Μαλαφάντης, 2006: 395-400). Τα φιλαναγνωστικά προγράμματα οργανώνονται από τον δάσκαλο με κέντρο το λογοτεχνικό βιβλίο το οποίο επιλέγεται από κοινού από τους μαθητές και τον δάσκαλο και χωρίζονται σε δράσεις και δραστηριότητες, με συγκεκριμένο χρονικό πλαίσιο, συγκεκριμένη στοχοθεσία και δεδομένα αναμενόμενα αποτελέσματα, τα οποία εξάγονται και αξιοποιούνται δημιουργικά – κριτικά.

Οι δραστηριότητες που έχουν ως σκοπό την προαγωγή της φιλαναγνωσίας χωρίζονται σε τρεις ενότητες. Αρχικά, οι δραστηριότητες που υλοποιούνται πριν την ανάγνωση του λογοτεχνικού βιβλίου και έχουν σκοπό να εισαγάγουν ομαλά τους μαθητές στη θεματική του βιβλίου, να εξάψουν την περιέργεια, να προκαλέσουν το ενδιαφέρον και να δημιουργήσουν προσμονή για την ανάγνωση του βιβλίου. Εν συνεχεία, οι δραστηριότητες που υλοποιούνται κατά τη διάρκεια της ανάγνωσης και έχουν ως σκοπό να παρακινήσουν τους μαθητές να συνεχίσουν την ανάγνωση, να δημιουργήσουν προσδοκίες σχετικά με την πορεία ή την ολοκλήρωση της πλοκής του λογοτεχνικού βιβλίου και να υποδαυλίσουν το ενδιαφέρον που

^{10 10} Ντομίνγκες, Κ. Μ. (2006). *Το Χάρτινο σπίτι*, μτφρ. Λένα Φραγκοπούλου. Αθήνα: Πατάκης, σ.22.

ίσως έχει μειωθεί. Τέλος, οι δραστηριότητες που υλοποιούνται μετά το τέλος της ανάγνωσης όλου του λογοτεχνικού έργου και έχουν ως σκοπό να συνοψίσουν, να επεκτείνουν, να ολοκληρώσουν τα νοήματα, να προκαλέσουν φιλαναγνωστικά αισθήματα και τελικά να δημιουργήσουν «παντοτινούς» αναγνώστες (Καρακίσιος, 2011).

2.2 Δραστηριότητες πριν την ανάγνωση

2.2.1 Δωμάτιο απόδρασης (Escape Room)

Ηλικία: Μαθητές Στ' δημοτικού

Αριθμός μαθητών: ομάδες των 4 ατόμων

Διάρκεια: 100' (20' η κάθε ομάδα)

Χώρος: η σχολική βιβλιοθήκη

Υλικά: Διάφορα βιβλία που θα χρησιμοποιηθούν ως λύσεις γρίφων, παζλ, γρίφοι, κατασκευές, μηχανισμοί και λουκέτα.

Βιβλίο: Η δραστηριότητα είναι σχεδιασμένη με βάση το βιβλίο της Ελένης Δικαίου, *Τα κοριτσάκια με τα ναυτικά*.

Προετοιμασία δραστηριότητας: Η σχολική βιβλιοθήκη μεταμορφώνεται σε δωμάτιο απόδρασης. Ο φωτισμός έχει ρυθμιστεί κατάλληλα ώστε να υπάρχει σκοτάδι κλπ. Ο εκπαιδευτικός έχει τον ρόλο του συντονιστή (Game Master) και έχει ζητήσει τη βοήθεια ενός άλλου εκπαιδευτικού, ο οποίος συμμετέχει στο παιχνίδι απόδρασης ως ηθοποιός, βοηθώντας ή εμποδίζοντας τους μαθητές, μέσα στη βιβλιοθήκη. Η χρήση κατάλληλης μουσικής μέσα στον χώρο της βιβλιοθήκης βοηθάει στη δημιουργία κατάλληλου κλίματος, ώστε οι μαθητές να βιώσουν πιο έντονα την όλη διαδικασία. Βασική προϋπόθεση για την επιτυχία της δραστηριότητας είναι η πολύ καλή προετοιμασία του χώρου της βιβλιοθήκης, η προετοιμασία των γρίφων και η δοκιμή της δραστηριότητας πριν πραγματοποιηθεί από τους μαθητές.

Περιγραφή δραστηριότητας: Οι μαθητές χωρίζονται σε ομάδες των 4 ατόμων και διαδοχικά συμμετέχουν στο παιχνίδι απόδρασης. Σκοπός του παιχνιδιού είναι κάθε ομάδα να αποδράσει από τη βιβλιοθήκη μέσα σε συγκεκριμένο χρόνο, έχοντας ολοκληρώσει με επιτυχία έναν αριθμό διαδοχικών γρίφων και έχοντας καταφέρει να έχει μαζί της, κατά την έξοδο από το δωμάτιο, το βιβλίο *Τα κοριτσάκια με τα ναυτικά*. Ο χρόνος μπορεί να ποικίλει ανάλογα με τον αριθμό των ομάδων και τον αριθμό των γρίφων (για τάξεις των 20 μαθητών, προτείνεται ο χρόνος των 20 λεπτών για κάθε ομάδα).

Ο εκπαιδευτικός εισάγει τους μαθητές στο κλίμα του παιχνιδιού, ανακοινώνοντάς τους την ιστορία στην οποία καλούνται να συμμετέχουν:

«Αύγουστος του 1922. Βρισκόμαστε μέσα στο Ιωνικό Πανεπιστήμιο της Σμύρνης, στη Μικρά Ασία. Η μυστική βιβλιοθήκη του Πανεπιστημίου κρύβει πνευματικούς θησαυρούς, συγγράμματα, μυθιστορήματα νουβέλες και χαμένους τόμους από άλλες εποχές. Είναι ένας ναός γνώσεων και μυστηρίου. Έξω από το Ιωνικό Πανεπιστήμιο, στους δρόμους της Σμύρνης, οι Τούρκοι που έχουν εισβάλει, καίνε, καταστρέφουν και λεηλατούν ό,τι πέφτει στα χέρια του. Ο διάσημος καθηγητής της σχολής, μαθηματικός Κωνσταντίνος Καραθεοδωρή βρίσκεται μαζί σου μέσα στη βιβλιοθήκη και προσπαθεί απεγνωσμένα να διασώσει τα πολύτιμα βιβλία της, προτού εισβάλουν στρατιώτες μέσα και καταστρέψουν τα πάντα. Ζητά από εσένα και την ομάδα σου να τον βοηθήσεις να βρει και να διασώσει ένα συγκεκριμένο βιβλίο. Να είσαι διακριτικός και ήσυχος, γιατί μην ξεχνάς, είσαι σε μία βιβλιοθήκη! ΠΡΟΣΟΧΗ: Πρέπει να βρεις όλα τα στοιχεία για να αποδράσεις μέσα σε 20 λεπτά... Θα τα καταφέρεις;»

Η κάθε ομάδα, αφού ενημερώνεται από τον εκπαιδευτικό για την υπόθεση της ιστορίας και τον σκοπό του παιχνιδιού, μπαίνει στην ειδικά διαμορφωμένη αίθουσα της βιβλιοθήκης έχοντας μαζί της το πρώτο στοιχείο. Μέσα στη σκοτεινή αίθουσα, πρέπει να βρουν τον τρόπο για να φωτίσουν τον χώρο, ξεκλειδώνοντας ένα λουκέτο χρησιμοποιώντας μόνο την αφή τους. Αφού η αίθουσα αποκτήσει φως, αποκαλύπτεται και ο Κωνσταντίνος Καραθεοδωρή που βρίσκεται ήδη μέσα στην αίθουσα και ελέγχει την όλη διαδικασία. Προτείνεται ο εκπαιδευτικός, που έχει τον ρόλο του ηθοποιού, να είναι ντυμένος με τα κατάλληλα ρούχα εποχής, συμβάλλοντας στη δημιουργία κλίματος.

Οι μαθητές αναζητούν στοιχεία μέσα στη βιβλιοθήκη που θα τους οδηγήσουν σταδιακά στην επίλυση όλων των γρίφων. Ο πρώτος γρίφος λύνεται μετά από την αποκρυπτογράφηση ενός λεκτικού κώδικα αναγραμματισμών και αντικαταστάσεων λέξεων με ψηφία και οδηγεί στην εύρεση ενός συγκεκριμένου βιβλίου από ένα ράφι της βιβλιοθήκης. Οι μαθητές πρέπει να βρουν το βιβλίο, να το αφαιρέσουν από το ράφι και να το δώσουν στον καθηγητή Καραθεοδωρή. Εκείνος τους παραδίδει τον δεύτερο γρίφο.

Ο δεύτερος γρίφος αποτελείται από γεωγραφικές συντεταγμένες και μαθηματικά σύμβολα. Οδηγεί σε συγκεκριμένο ράφι της βιβλιοθήκης, σε συγκεκριμένο βιβλίο, σε συγκεκριμένες σελίδες και σε συγκεκριμένες λέξεις και γράμματα (π.χ. οι αριθμοί 85, 4, 6 παραπέμπουν στη σελίδα 85 του βιβλίου, στην τέταρτη λέξη, στο έκτο γράμμα, το οποίο είναι το Α). Αφού βρεθούν τα γράμματα αυτά, σχηματίζεται η λέξη που είναι και ο τίτλος του επόμενου βιβλίου που αναζητούν οι μαθητές από τα ράφια της βιβλιοθήκης.

Ο τρίτος γρίφος είναι γρίφος παρατηρητικότητας. Σε εμφανή σημεία της βιβλιοθήκης, έχουν τοποθετηθεί αφίσες στις οποίες έχουν υπογραμμιστεί συγκεκριμένες λέξεις. Με τη βοήθεια του βιβλιοθηκάρου, οι μαθητές βρίσκουν τις λέξεις αυτές και τις τοποθετούν στην κατάλληλη θέση προκειμένου να σχηματιστεί ο τίτλος του επόμενου βιβλίου που αναζητούν. Μέσα στο βιβλίο αυτό, βρίσκεται κρυμμένο ένα μικρό κλειδί που ξεκλειδώνει ένα μικρό κουτί που βρίσκεται μέσα στην βιβλιοθήκη και οι μαθητές πρέπει να το βρουν. Μέσα στο κουτί βρίσκεται ένας φάκελος με τον επόμενο γρίφο. Με ανάλογο τρόπο προχωρούν οι μαθητές και στους υπόλοιπους γρίφους οι οποίοι μπορεί να ποικίλουν από γρίφους παρατηρητικότητας, μαθηματικούς γρίφους, αποκωδικοποίηση λέξεων ή εύρεση κλειδιών που ξεκλειδώνουν λουκέτα και κουτιά. Ο αριθμός των γρίφων ποικίλει ανάλογα με τον αριθμό των μαθητών και την ώρα που θέλει ο εκπαιδευτικός να διαθέσει.

Ο τελικός γρίφος οδηγεί στο βιβλίο Τα κοριτσάκια με τα ναυτικά, το οποίο παραδίδεται στους μαθητές ως έπαθλο από τον βιβλιοθηκάρη κατά την έξοδό τους από τη βιβλιοθήκη. Στο τέλος του παιχνιδιού, η ομάδα που κατάφερε να βγει από τη βιβλιοθήκη σε λιγότερο χρόνο και κατάφερε να βρει το βιβλίο, κερδίζει το παιχνίδι.

Στο τέλος της δραστηριότητας, ο δάσκαλος παρουσιάζει στους μαθητές συνοπτικά τα γεγονότα της Μικρασιατικής Καταστροφής, γνωρίζει στους μαθητές τον μεγάλο μαθηματικό Κωνσταντίνο Καραθεοδωρή και τους παρουσιάζει το βιβλίο με το οποίο θα ασχοληθούν.

Σκοπός: Με τη δραστηριότητα αυτή, οι μαθητές έρχονται κοντά στα βιβλία μέσα στον χώρο της βιβλιοθήκης, με τρόπο έντονα βιωματικό. Γνωρίζουν μια μεγάλη προσωπικότητα που βρισκόταν στη Σμύρνη την ώρα της Μικρασιατικής Καταστροφής, τον Κωνσταντίνο Καραθεοδωρή¹¹ και έρχονται σε επαφή με τα τραγικά γεγονότα της Καταστροφής. Τέλος, έχουν στα χέρια τους το λογοτεχνικό βιβλίο, που με κόπο απέκτησαν ως βραβείο, και με αυτόν τον τρόπο εξάπτεται το ενδιαφέρον τους να το διαβάσουν.

¹¹ Περισσότερα για τον Καραθεοδωρή και το Ιωνικό Πανεπιστήμιο στο Καργάκος, Σ. (2010). *Η Μικρασιατική Εκστρατεία. Από το έπος στην τραγωδία*. Τόμος Α'. Αθήνα: Αυτοέκδοση, σσ.216-219.

2.2.2 Black Out Poetry

Ηλικία: Μαθητές Στ' δημοτικού

Αριθμός μαθητών: ομάδες των 4 ατόμων, ατομικά

Διάρκεια: 45'

Χώρος: η σχολική τάξη

Υλικά: χρωματιστοί μαρκαδόροι

Βιβλίο: το ποίημα Ειρήνη του Γ. Ρίτσου

Βήμα 1ο

Δίνεται στους μαθητές το ποίημα Ειρήνη του Γ. Ρίτσου. Οι μαθητές απομονώνουν ορισμένες φράσεις ή λέξεις αποδίδοντας ίσως σε αυτές νέο νόημα. Επιλέγεται μία λέξη ή μια φράση η οποία θα αποτελέσει και το θέμα - τίτλο του νέου ποιήματος.

Βήμα 2ο

Οι μαθητές διαβάζουν το κείμενο και υπογραμμίζουν ελαφρά τις ενδιαφέρουσες λέξεις που σχετίζονται με το θέμα της ειρήνης. Οι λέξεις και τις φράσεις «ξεπηδούν» από το κείμενο. Στις σύνθετες λέξεις μπορεί να κρατηθεί το πρώτο ή το δεύτερο συνθετικό, εάν αυτό βολεύει στο νόημα του ποιήματος.

Βήμα 3ο

Οι μαθητές κυκλώνουν έντονα τις λέξεις με χρωματιστά μολύβια ή μαρκαδόρους. Αφήνοντας στην επιφάνεια το ποίημα που έχει προκύψει από τις λέξεις που επιλέχτηκαν, δημιουργούν οι μαθητές πάνω στην υπόλοιπη επιφάνεια ένα σχέδιο που να ταιριάζει με το θέμα ή με τις εικόνες του ποιήματος. Η ζωγραφική μπορεί να γίνει με ακουαρέλα, μαρκαδόρους ή ξυλομπογιές.

2.3 Δραστηριότητες κατά την ανάγνωση

2.3.1 Iarbook

Ηλικία: Μαθητές Δ' δημοτικού

Αριθμός μαθητών: ολόκληρη η σχολική τάξη

Διάρκεια: 60'

Χώρος: σχολική αίθουσα

Υλικά: χρωματιστά χαρτόνια, ψαλίδια, κόλλες, μαρκαδόροι, διπλόκαρφα

Περιγραφή δραστηριότητας: Η δραστηριότητα πραγματοποιείται κατά τη διάρκεια της ανάγνωσης του λογοτεχνικού βιβλίου. Μόλις έχει ολοκληρωθεί η ανάγνωση μιας θεματικής ενότητας του βιβλίου, οι μαθητές κατασκευάζουν ένα Iarbook. Το Iarbook είναι ένα διαδραστικό μικρό βιβλίο, που περιλαμβάνει μικρότερα αρχεία και φακέλους διπλωμένα σε μικρότερο μέγεθος. Αρχικά, ένα χρωματιστό χαρτόνι διπλώνεται στη μέση και στο εσωτερικό του τοποθετούνται οι κατασκευές και τα μικρότερα αρχεία. Οι διάφοροι γραφικοί οργανωτές στο εσωτερικού του χαρτονιού κατασκευάζονται από τους μαθητές σε διάφορα χρώματα, σχέδια και μορφές και αναδιπλώνονται με ευφάνταστο τρόπο, δημιουργώντας ένα ελκυστικό βιβλίο.

Η θεματική της κατασκευής αφορά στην ενότητα του λογοτεχνικού βιβλίου που μελετήθηκε. Κατασκευάζεται μια χρονογραμμή με τα γεγονότα του βιβλίου, στο πάνω μέρος της κατασκευής. Φάκελοι με τους ήρωες του μυθιστορήματος τοποθετούνται στο εσωτερικό και αναδιπλώνονται με τέτοιο τρόπο, ώστε, όταν ανοίγουν, να παρουσιάζεται το περιεχόμενό τους σε όλο το μήκος της κατασκευής.

Ο εκπαιδευτικός προτείνει διάφορες κατασκευές που μπορούν να τοποθετηθούν στο εσωτερικό του Iarbook και οι μαθητές κατασκευάζουν τη δική τους μοναδική κατασκευή.

Σκοπός: Με τη δημιουργία ενός Iarbook οι μαθητές εργάζονται ομαδικά και προωθούν τη δημιουργική τους σκέψη. Τα θέματα που παρουσιάζονται στο εσωτερικό του βοηθούν τους μαθητές να συγκεντρώσουν τις θεματικές του λογοτεχνικού βιβλίου με το οποίο έχουν μέχρι εκείνη τη στιγμή ασχοληθεί και έτσι το ενδιαφέρον τους για την πορεία της αφήγησης να ανανεωθεί. Η δημιουργική σκέψη και η φαντασία των μαθητών ενισχύεται καθώς το παραγόμενο υλικό έχει μεγάλο βαθμό πρωτοτυπίας και δημιουργικότητας. Τέλος, καθώς το υλικό αυτό μπορεί να εμπλουτίζεται κατά τρόπο δυναμικό, οι μαθητές έχουν τη δυνατότητα να επανέρχονται στο τέλος κάθε θεματικής ενότητας και να προσθέτουν στοιχεία. Έτσι, οι ήρωες που τοποθετούνται στο Iarbook ανανεώνονται, η χρονογραμμή εμπλουτίζεται, οι τοποθεσίες αλλάζουν, ανάλογα με την πορεία της αφήγησης. Η αγάπη για τη διαδικασία της ανάγνωσης, με αυτόν τον τρόπο, ενισχύεται καθώς οι μαθητές εμπλέκονται δυναμικά στην παραγωγή δημιουργικού υλικού.

2.4 Δραστηριότητες μετά την ανάγνωση

2.4.1 Άλλαξε το... μέσα από τη γυάλα!

Ηλικία: Μαθητές Στ' δημοτικού

Αριθμός μαθητών: 15 μαθητές

Διάρκεια: 60'

Χώρος: σχολική αίθουσα

Υλικά: καρτέκλες σε κυκλική διάταξη

Η δραστηριότητα πραγματοποιείται αφού έχει ολοκληρωθεί η ανάγνωση του βιβλίου. Οι μαθητές καλούνται να χρησιμοποιήσουν την αποκλίνουσα δημιουργική τους σκέψη και να αλλάξουν με δημιουργικό τρόπο ολόκληρο το βιβλίο¹².

Περιγραφή δραστηριότητας: Εφτά μαθητές μπαίνουν στη «γυάλα» της συζήτησης σχετικά με το θέμα σχηματίζοντας έναν εσωτερικό κύκλο. Οι υπόλοιποι μαθητές σχηματίζουν έναν εξωτερικό κύκλο. Κάθε μαθητής από τον εσωτερικό κύκλο, αφού μιλήσει, αποχωρεί από τη συζήτηση και αφήνει τη θέση του κενή. Στις κενές θέσεις, έρχονται να καθίσουν μαθητές από τον εξωτερικό κύκλο, ώστε να συνεισφέρουν κάτι νέο στη συζήτηση²⁸.

Ο πρώτος μαθητής πρέπει να αντικαταστήσει ένα αντικείμενο ή ένα πρόσωπο από το βιβλίο με κάτι άλλο, διαφορετικό (Substitute), για παράδειγμα μπορεί να αλλάξει τον τόπο που διαδραματίζεται η ιστορία και από τη Σμύρνη του 1922, να βάλει τη Συρία του 2022.

Ο δεύτερος μαθητής πρέπει να συνδυάσει με διακειμενικό τρόπο πρόσωπα διαφορετικών ιστοριών, χρησιμοποιώντας ως όχημα τη φαντασία του (Combine). Θα μπορούσαν να συνυπάρχουν στο ίδιο μυθιστόρημα ήρωες των άλλων μυθιστορημάτων της Ελένης Δικαίου, να συνδιαλέγονται μεταξύ τους και να αντιδρούν στα γεγονότα, με τον δικό τους τρόπο ο καθένας.

Με τον ίδιο τρόπο, ο τρίτος μαθητής πρέπει να προσαρμόσει (Adapt) ένα κομμάτι της ιστορίας αλλάζοντάς το δημιουργικά. Για παράδειγμα, τι θα γινόταν εάν οι πρωταγωνίστριες του μυθιστορήματος δεν έφευγαν μαζί με τους γονείς τους για την Ελλάδα, αλλά έμεναν κρυμμένες στη Σμύρνη για αρκετό καιρό; Ποια θα ήταν η ζωή τους και πού θα είχαν καταλήξει;

Ο τέταρτος μαθητής πρέπει να τροποποιήσει το μέγεθος (Modify) μεγθύνοντας ή σμικρύνοντας ένα στοιχείο της ιστορίας. Το καράβι στο οποίο μπήκε η οικογένεια των ηρώων της ιστορίας θα μπορούσε να είναι μια μικρή βάρκα που χωράει μόνο εκείνους.

¹² Η δραστηριότητα αυτή βασίζεται στη μέθοδο SCAMPER, όπως παρουσιάζεται στο βιβλίο του Αμερικάνου ψυχιάτρου Bob Eberle: **SCAMPER: Games for Imagination Development** (1971). Whiting, C. S. (1958). *Creative thinking*. New York: Reinhold Publishing Corporation.

Ο πέμπτος μαθητής πρέπει να πάρει ένα αντικείμενο της ιστορίας και να του αλλάξει τη χρήση (Put to another use). Τα όπλα που έχουν οι Τούρκοι που εισβάλλουν στη Σμύρνη αλλά και οι Έλληνες που πολεμάνε στη Μικρά Ασία, αντί να ρίχνουν σφαίρες και να σκοτώνουν θα μπορούσαν να πετάνε λουλούδια και να σκορπάνε αγάπη.

Ο έκτος μαθητής πρέπει να αφαιρέσει κάποια στοιχεία της ιστορίας (Eliminate). Για παράδειγμα, θα μπορούσε να αφαιρέσει τις βιαιότητες και τις καταστροφές που προκάλεσαν οι Τούρκοι στη Σμύρνη.

Ο τελευταίος μαθητής πρέπει να αντιστρέψει (Reverse) ένα στοιχείο της πλοκής του μυθιστορήματος. Θα μπορούσε να φανταστεί τα πλοία των Μεγάλων Δυνάμεων να βοηθούν τελικά τους Έλληνες της Σμύρνης και να μη τους γυρνούν την πλάτη.

Μόλις οι επτά μαθητές ολοκληρώσουν την φανταστική και δημιουργική αφήγησή τους, δίνουν τη θέση τους σε άλλους επτά μαθητές, οι οποίοι ακολουθούν την ίδια διαδικασία.

Σκοπός: Σκοπός της συζήτησης στη γυάλα είναι να δημιουργηθεί ένα νέο φανταστικό περιβάλλον που σχετίζεται με το βιβλίο *Τα κοριτσάκια με τα ναυτικά*, να ενεργοποιήσει τη δημιουργικότητα των μαθητών και να δημιουργήσει φιλιανγνωστικά αισθήματα. Επιπλέον, αλλάζοντας κάποια κομβικά στοιχεία της αφήγησης και της ιστορίας οι μαθητές αποκτούν ενσυναίσθηση, καθώς μπορούν να μπουν στη θέση των ηρώων και να αναγνωρίσουν τις δυσκολίες που εκείνοι βίωσαν.

Με τη σωστή καθοδήγηση από τον δάσκαλο, εξάγονται διαχρονικά και πανανθρώπινα αντιπολεμικά συμπεράσματα.

2.4.2 Τα 6 καπέλα της σκέψης¹³

Ηλικία: Μαθητές Δ' - Στ' δημοτικού

Αριθμός μαθητών: ομάδες των 4 ατόμων - ατομικά

Διάρκεια: 45'

Χώρος: σχολική αίθουσα

Περιγραφή δραστηριότητας: Το μπλε καπέλο είναι ο συντονιστής του παιχνιδιού. Ενημερώνει το ακροατήριο για το θέμα που θα εξεταστεί, δίνει τον λόγο στα υπόλοιπα καπέλα, μπορεί να τους κάνει ερωτήσεις και, αφού τα ακούσει προσεκτικά, βγάζει το τελικό συμπέρασμα για το θέμα επιλέγοντας στοιχεία που αναφέρθηκαν από το κάθε καπέλο στον βαθμό που το ίδιο πιστεύει ότι είναι σκόπιμο.

Το άσπρο καπέλο παρουσιάζει γνωστές και απαραίτητες πληροφορίες, στοιχεία και γεγονότα σχετικά με το θέμα. Είναι ουδέτερο και αντικειμενικό. Απαντά σε ερωτήσεις, όπως: Τι γνωρίζω για το θέμα; Τι χρειάζεται να μάθω; Από ποιον; Πού, πότε, τι συνέβη; Ποιος το έκανε;

Όποιος φορά το κόκκινο καπέλο εκφράζει τα συναισθήματα που του γεννά το θέμα. Τα συναισθήματα μπορεί να είναι περισσότερα από ένα και να μεταβάλλονται.

Το μαύρο καπέλο αξιολογεί τους κινδύνους, τα προβλήματα, τις δυσκολίες που κρύβονται σε κάθε θέμα που εξετάζεται. Τονίζει τα ρίσκα ή τις αδυναμίες μιας πρότασης. Δίνει λογικές αιτίες στο «γιατί» κάτι δεν θα πετύχει. Ενδεικτικές ερωτήσεις: α) Σχετικά με το θέμα που εξετάζουμε, σε τι θα πρέπει να είσαι ιδιαίτερα προσεκτικός/ή; β) Ποιες αρνητικές συνέπειες νομίζεις ότι θα φέρει μια τέτοια πρόταση;

Το κίτρινο καπέλο είναι το αντίθετο του μαύρου. Χρησιμοποιεί τη λογική, αλλά για να βρει τα πλεονεκτήματα και τα θετικά σημεία κάθε θέματος. Είναι το πιο αισιόδοξο καπέλο. Δείχνει γιατί κάτι θα πετύχει και θα ωφελήσει. Ενδεικτικές ερωτήσεις: α) Ποια είναι τα οφέλη

¹³ De Bono, E. (1985). *Six Thinking Hats*. New York City: Little Brown and Company.

μιας τέτοιας ενέργειας / πρότασης; β) Τι είναι θετικό σε σχέση με αυτήν την πρόταση; γ) Ποια θετικά αποτελέσματα θα φέρει αυτή η πρόταση;

Το πράσινο καπέλο είναι το καπέλο των δημιουργικών λύσεων. Δίνει εναλλακτικές προτάσεις και λύσεις σε κάθε αρνητική ιδέα του μαύρου καπέλου, επινοεί νέες ιδέες, παρουσιάζει νέες πιθανότητες. Δεν φοβάται τις αλλαγές και τις προκλήσεις. Είναι το καπέλο της εξέλιξης. Ξέρει ότι κάθε πρόβλημα έχει τη λύση του. Ενδεικτικές ερωτήσεις: α) Τι θα συνέβαινε αν...; β) Μπορείς να σκεφτείς άλλους τρόπους για να γίνει κάτι τέτοιο; γ) Πώς θα μπορούσες να λύσεις το πρόβλημα;

Σκοπός: Η δραστηριότητα πραγματοποιείται αφού έχει ολοκληρωθεί η ανάγνωση του βιβλίου και των αποσπασμάτων του ανθολογίου. Οι μαθητές, αξιοποιώντας τη μέθοδο του de Bono, μπορούν να ξαναδούν μια ιστορία μέσα από 6 διαφορετικά πρίσματα, ώστε να επικεντρώσουν την προσοχή τους σε συγκεκριμένα θέματα. Με αυτό τον τρόπο, το θέμα της Μικρασιατικής Καταστροφής και των προσφύγων μπορούν να εξεταστούν από διαφορετικές θέσεις. Έτσι, προάγονται αντιπολεμικά συναισθήματα και οι μαθητές μπορούν να κάνουν συγκρίσεις και αναλογίες με τη σημερινή εποχή, τις σχέσεις της Ελλάδας με την Τουρκία αλλά και το θέμα των προσφύγων που υπάρχει έντονο ακόμα και σήμερα.

Βιβλιογραφικές αναφορές

- Appleyard, J. A., S. J., (2017). *Η διαμόρφωση του αναγνώστη: Η λογοτεχνική εμπειρία από την παιδική ηλικία έως την ενηλικίωση*, Επιμ. Κ. Δ. Μαλαφάντης, μετ. Κ. Δεσποινιάδης, Αθήνα: Gutenberg.
- Εθνικό Κέντρο Βιβλίου (ΕΚΕΒΙ) (1999). *Α' πανελλήνια έρευνα αναγνωστικής συμπεριφοράς*. Αθήνα: Παρατηρήριο Βιβλίου, Εθνικό Κέντρο Βιβλίου
- Καλογήρου, Τ. (1999). *Τέρψεις και Ημέρες Ανάγνωση*, τομ. Α' Αθήνα: Εκδόσεις της σχολής Ι.Μ. Παναγιωτόπουλος.
- Καλογήρου, Τ. (2003). *Τέρψεις και Ημέρες Ανάγνωση*, τομ. Β' Αθήνα: Εκδόσεις της σχολής Ι.Μ. Παναγιωτόπουλος.
- Καρακίτσιος, Α. (2012). *Εισαγωγή στη Φιλαναγνωσία*. Στο Καινοτόμες δράσεις ενίσχυσης της φιλαναγνωσίας των μαθητών. Επιμορφωτικό υλικό: Θεωρητικές προσεγγίσεις, βασικές έννοιες, ιδέες, πρακτικές προτάσεις. Αθήνα: Εθνικό Κέντρο Βιβλίου.
- Κατσίκη- Γκίβαλου, Α., Καλογήρου, Τζ., Παπαδάτος, Γ., Πρωτονατορίου, Σ. και Πυλαρινός, Θ. (2008). *Ανθολόγιο Λογοτεχνικών Κειμένων- Με λογισμό και μ' όνειρο Ε' και ΣΤ' Δημοτικού*. Αθήνα: Οργανισμός Εκδόσεων Διδακτικών Βιβλίων.
- Μαλαφάντης, Κ. Δ. (2001). *Θέματα παιδικής λογοτεχνίας*. Αθήνα: Πορεία.
- Μαλαφάντης Κ. Δ. (2005). *Το Παιδί και η Ανάγνωση: Στάσεις, Προτιμήσεις, Συνήθειες*. Αθήνα: Γρηγόρη.
- Μαλαφάντης, Κ. Δ. (2006). *Παιδαγωγικές πρακτικές για την προαγωγή φιλαναγνωσίας των παιδιών*. 3ο Πανελλήνιο Συνέδριο με θέμα: "Κριτική, Δημιουργική, Διαλεκτική Σκέψη στην Εκπαίδευση: Θεωρία και Πράξη". Αθήνα: Πρακτικά του Ελληνικού Ινστιτούτου Εφαρμοσμένης Παιδαγωγικής και Εκπαίδευσης (ΕΛΛ. Ι. Ε. Π. ΕΚ.), σσ.395-424.
- Μαλαφάντης, Κ. Δ. (2015). *Παιδαγωγική της λογοτεχνίας*. Η θεωρία, τα πρόσωπα και τα κείμενα. Αθήνα: Γρηγόρη.
- Πάτσιου, Β. και Καλογήρου, Τζ. (επιμ.). (2013). *Η Δύναμη της Λογοτεχνίας*. Αθήνα: Gutenberg.
- Ροντάρι, Τζ. (2003). *Γραμματική της Φαντασίας*. Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Rosenblatt, L. M. (1993). *The literary transaction: Evocation and response*. In: *Journeying: Children responding to literature* (pp. 6 – 23). Portsmouth, NH: Heinemann.

